

УДК 336.74

DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.61-27>

Другова О.С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного бізнесу та фінансів
*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

Романів В.В.

студент
*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

Druhova Elena

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of International Business and Finance
*National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»*

Romaniv Victoria

Student
*National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»*

КОНТРОЛІНГ РИЗИКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Другова О.С., Романів В.В. Контролінг ризиків як інструмент формування банківського менеджменту.

Банківська система країни – це одна зі складових частин ефективного та стабільного розвитку економіки загалом. Невід’ємною частиною будь-якої банківської системи є наявність ризиків. Банківські ризики виникають в разі нездатності чинити опір низці негативних факторів, саме тому своєчасне виявлення цих ризиків та досконале управління ними можуть привести до ефективної та надійної діяльності банківської системи. Для підвищення рівня керованості банківською установою, зниження рівня впливу факторів ризику на функціонування системи необхідно чітко розуміти визначення терміна «банківський ризик» та основні підходи до класифікації банківських ризиків, адже саме на основі якісної класифікації будується вся система банківського ризик-менеджменту. Для країн, що мають недостатньо стабільну економіку, це питання є особливо актуальним. Передусім це стосується України. У статті розглянуто поняття «банківський ризик», виявлено основні класифікації банківських ризиків, визначено складові частини системи управління ризиками в банківській сфері. Розглянуто проблеми управління банківськими ризиками та наведено методи їх вирішення.

Ключові слова: банк, банківська система, банківський ризик, методи управління.

Другова А.С., Романів В.В. Контроллинг рисков как инструмент формирования банковского менеджмента. Банковская система страны – это одна из составляющих эффективного и стабильного развития экономики в целом. Неотъемлемой частью любой банковской системы является наличие рисков. Банковские риски возникают в случае неспособности сопротивляться ряду негативных факторов, поэтому своевременное выявление этих рисков и совершенное управление ими могут привести к эффективной и надежной деятельности банковской системы. Для повышения уровня управляемости банковским учреждением, снижения уровня влияния факторов риска на функционирование системы необходимо четко понимать определение термина «банковский риск» и основные подходы к классификации банковских рисков, ведь именно на основе качественной классификации строится вся система банковского риск-менеджмента. Для стран, имеющих недостаточно стабильную экономику, этот вопрос является особенно актуальным. Прежде всего это касается Украины. В статье рассмотрено основное понятие «банковский риск», выявлены основные классификации банковских рисков, определены составляющие системы управления рисками в банковской сфере. Рассмотрены проблемы управления банковскими рисками и приведены методы их решения.

Ключевые слова: банк, банковская система, банковской риск, методы управления.

Druhova Elena, Romaniv Victoria. Risk controlling as a tool for the formation of bank management. The country’s banking system is one of the components of efficient and stable economic development in general. Risks are an integral part of any banking system. In the bank’s activity, risk is the price of lower income; the bank

would lose a part of its income, or the profit of additional costs as a result of the improvement of financial operations. Banking risks arise from the inability to resist a number of negative factors, which is why the timely detection of these risks and their good management can lead to effective and reliable operation of the banking system. To increase the level of control of a banking institution to reduce the level of influence of risk factors on the functioning of the system, it is necessary to clearly understand the definition of “banking risk” and the main approaches to classification of banking risks. In today’s conditions of high competition and unpredictability of the external environment, it is impossible to imagine banking without risks. One of the most risky activities is the banking business, which is caused by a large number of important functions of the bank. Unfortunately, the current practice and risk assessment of the bank does not allow determining the amount of cash costs in full, which may incur the bank in the event of a negative event. That is why the ability to anticipate, analyze and avoid possible risks is the most important task of banks. For countries that do not have a sufficiently stable economy, this issue is particularly relevant. First of all, this applies to Ukraine. The article considers the basic concepts of “banking risk” and identifies the main classifications of banking risks, identifies the components of risk management systems in the banking sector. The article considers the problems of bank risk management and methods of their solution. The purpose of this study is to identify all types of banking risks, their classification, identify problems and ways to improve and prevent bank risks. The article uses a number of methods: theoretical (analysis, generalization, classification and explanation) and empirical (observation, description), as well as systemic, functional methods.

Key words: bank, banking system, banking risk, management methods.

Постановка проблеми. У сучасних умовах високої конкуренції та непередбачуваності обставин зовнішнього середовища неможливо уявити банківську діяльність без ризиків. Одним із найризикованіших видів діяльності є банківський бізнес, що спричинено великою кількістю важливих функцій банку. На жаль, сьогоденна практика та оцінка ризиків банку не дають можливості визначити розмір грошових витрат у повному обсязі, що може понести банк у разі настання негативної події. Саме тому здатність передбачувати, аналізувати та уникати можливих ризиків є найважливішим завданням діяльності банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою регулювання та мінімізації ризиків постійно працюють українські та зарубіжні вчені. Однак ситуація, яка складається в українській економіці, зокрема у фінансовій та банківській сферах, потребує постійного аналізу та правильного прийняття управлінських рішень. Неабиякий внесок у розкриття теми банківських ризиків та управління ними здійснили такі відомі економісти та науковці, як І. Гуцал, А. Петрик, А. Фалюта, О. Дмитренко, С. Фрост, А. Лобанов, К. Бурій, О. Данченко, О. Карась. Незважаючи на досить велику кількість робіт, присвячених цій темі, вважаємо, що це питання ще недостатньо вивчено та потребує більш детального розгляду.

Формулювання завдання дослідження. Метою дослідження є визначення всіх видів банківських ризиків, їх класифікація, виявлення проблем та шляхів удосконалення та попередження ризиків банку.

У статті використано низку таких методів: теоретичні (аналіз, узагальнення, класифікація та пояснення), емпіричні (спостереження, опис), системний, функціональний.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною метою будь-якої організації є отримання максимального прибутку, і банк не є винятком. Однак зі збільшенням функцій банківської установи та обсягів операцій, здійснених банком, кількість банківських ризиків неабияк зростає. Сама по собі фінансова установа є дуже чутливою до будь-яких змін в економічній, політичній та соціальній сферах, тому розуміння сутності ризиків та правильне управління ними дають змогу уникнути великих втрат.

Отже, ризик – це подія, в результаті настання якої існує реальна можливість отримання результатів різного характеру, таких, що можуть позитивно й негативно впливати на діяльність організації [1]. В банківській діяльності ризик – це ймовірність зниження доходів, втрати банком частини свого прибутку, виникнення збитків або здійснення додаткових витрат у результаті здійснення фінансових операцій [2, с. 25].

Існує велика кількість думок науковців щодо визначення банківського ризику:

1) Т. Васильєва дає таке визначення ризику банку: «кількісно оцінена ймовірність невідповідності обсягових, просторових та часових параметрів фінансових потоків банку очікуванім; яка формується у результаті цілеспрямованої дії або бездіяльності зацікавлених суб’єктів економічних відносин, що відбивається на зміні його фінансового стану та динаміки розвитку» [3].

2) М. Фастовець стверджує, що банківський ризик – це імовірність отримання доходів, менших від очікуваних, зниження вартості активів [4].

Отже, визначення цього поняття є подібними та схожими, розбіжність виникає лише в методах дослідження та розуміння сутності цього ризику.

Існує дуже велика кількість ризиків, що по-різному впливають на банківську діяльність. Їх різноманіття викликає необхідність їх систематизації.

Серед вітчизняних учених значну увагу дослідженню класифікації ризиків комерційного банку приділяв О. Кириченко. Найбільш важливими елементами, покладеними в основу його класифікації, є такі [5]:

- тип (вид) комерційного банку;
- сфера виникнення й впливу банківського ризику;
- склад клієнтів банку;
- метод розрахунку ризику;
- ступінь банківського ризику;
- розподіл ризику в часі;
- характер обліку ризику;
- можливість керування банківськими ризиками;
- кошти управління ризиками.

Національний банк України класифікує банківські ризики за факторами впливу:

1) зовнішні (ті, що не можуть бути передбачені та не контролюються банком);

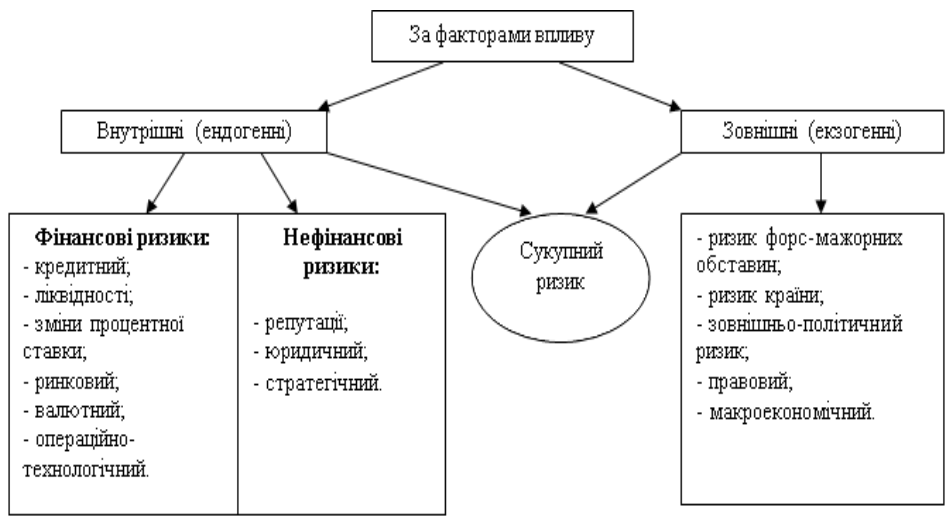

Рис. 1. Банківські ризики за факторами впливу [6]

2) внутрішні (ті, на які банк може здійснювати свій вплив).

Розглянемо їх більш детально на рис. 1. Отже, більш детально розглянемо внутрішні ризики банківської установи, до яких належать кредитний, ринковий, валютний, операційно-технологічний, юридичний, стратегічний ризики, ризики ліквідності, зміни відсоткової ставки, репутації. Усі ці ризики не є взаємовиключними. Будь-який банківський продукт або послуга може наражати на банк відразу декілька ризиків одночасно.

Розглянемо кожен ризик більш детально у табл. 1.

Така класифікація ризиків відображає підхід Національного банку України до ідентифікації ризиків банків, але вона не є вичерпною, кожен окремий банк може доповнити її відповідно до власного бачення ризиків, з якими він працює або планує працювати. У цьому разі банк має розробити власну нормативну базу щодо управління визначеними категоріями ризиків, зокрема, з урахуванням кращої світової та вітчизняної практики, в тому числі Базельського комітету з банківського нагляду, а також Принципів корпоративного управління. Рівень ризиковості банківської системи та її елементів перш за все є результатом діяльності або

Таблиця 1

Класифікація ризиків банку

Назва ризику	Опис ризику
Кредитний ризик	Ймовірність фінансових втрат внаслідок невиконання позичальниками своїх зобов'язань.
Ризик ліквідності	Ймовірність того, що банк не зможе своєчасно виконати свої зобов'язання або втратить частину доходів через надмірну кількість високоліквідних активів.
Ризик зміни відсоткової ставки	Ймовірність фінансових втрат у зв'язку з мінливістю процентних ставок на ринку протягом певного періоду та в майбутньому.
Ринковий ризик	Наявний або потенційний ризик для надходжень чи капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курсів іноземних валют за тими інструментами, що є в торговому портфелі банку. Ринковий ризик включає як ризик зміни вартості цінних паперів, так і ризик інфляції, яка знижує реальну дохідність цінних паперів.
Валютний ризик	Ймовірність втрат, пов'язаних зі зміною курсу однієї валюти щодо іншої. Валютний ризик виникає в тих суб'єктів господарської діяльності, які мають на балансі активні, пасивні або позабалансові статті, деноміновані в іноземній валюті.
Операційно-технологічний ризик	Потенційна загроза для існування банку, що виникає через недоліки корпоративного управління, недосконалість систем внутрішнього контролю, інформаційних технологій, процесів оброблення інформації з точки зору керованості, універсальності, надійності, контрольованості та безперервності роботи.
Ризик репутації	Наявний чи потенційний ризик для надходжень чи капіталу, пов'язаний з несприятливим сприйняттям іміджу банку клієнтами, партнерами, контрагентами, акціонерами, органами нагляду.
Юридичний ризик	Наявний чи потенційний ризик для надходжень чи капіталу, який виникає через порушення або недотримання банком вимог законів, нормативно-правових актів, угод, а також через двозначне тлумачення законів і правил. З юридичним ризиком пов'язані документарний ризик та ризик зловживань.
Стратегічний ризик	Наявний чи потенційний ризик для надходжень чи капіталу, який виникає через неправильні управлінські рішення, неналежну організацію рішень і на неадекватне реагування на зміни в бізнес-середовищі.

Джерело: розроблено авторами за даними джерела [7]

бездіяльності власників та менеджменту банківських установ. Водночас важливою в цьому аспекті є регулятивна діяльність Національного банку України, на який покладається виконання таких функцій, як банківське регулювання та нагляд, установлення для банків правил проведення банківських операцій.

Щодо зовнішніх ризиків варто зауважити, що хоча вони не піддаються управлінню банком, проте стратегічними завданнями банку є їх передбачення та створення системи ефективного реагування в разі виникнення того чи іншого ризику.

Очевидно, що до причин великих ризиків варто також віднести слабкий внутрішньобанківський контроль щодо управління ризиками, недоліки щодо застосування ціноутворення на депозити й кредити, а також на всі банківські продукти. Відсутність адекватних стимулів щодо обмеження або хеджування ризиків призвела до ігнорування такої проблеми, хоча свідомо менеджери банків розуміли про наслідки кризових явищ. Після такого стресу для банківської системи менеджерам довелося змінити підхід до ролі керівництва банку, методик вимірювання ризику, стрес-тестування та корективів планів на випадок непередбачених обставин. Прозорість у роботі банку, яка допомагає зменшити невизначеність щодо можливих збитків, дала можливість більш чітко сформулювати вимоги контролюючих органів щодо управління ризиками.

Усі вищенаведені ризики впливають на банк загалом та формують загальний банківський ризик діяльності. Банківська установа, проводячи різноманітні операції, свідомо бере на себе всі відповідні ризики.

Задля ефективної та стабільної роботи банку з безліччо ризиками створюється система управління ризиками. Така система має назву «ризик-менеджмент» та поділяється на стратегію й тактику. Ризик-менеджмент включає:

- 1) систему управління;
- 2) систему ідентифікації і вимірювання;
- 3) систему супроводження (моніторингу та контролю).

Виділяють такі основні етапи процесу управління банківськими ризиками [8]:

- виявлення (ідентифікація) ризику;

- вимірювання (аналіз та оцінювання) ризику;
- ухвалення рішення про прийом чи відмову від ризику;
- заходи, спрямовані на мінімізацію ризику за видами ризиків та сукупного ризику банку.

В процесі еволюції розвитку й становлення банківської системи України виділяються 4 основні етапи, що характеризуються відповідними ключовими ризиками в системі банківського ризик-менеджменту. Співставлення основних етапів та ключових ризиків наведені в табл. 2.

Висновки. Проаналізувавши літературні джерела щодо визначення поняття «банківський ризик» та класифікації ризиків банку, можемо зробити такі висновки:

- банківський ризик – це ймовірність настання фінансових ризиків, що можуть призвести до втрат та збитків установи;

- усі класифікації банківських ризиків формуються задля їх систематизації, оскільки врахування абсолютно всіх видів ризиків веде до втрати керованості.

Отже, нині відсутня єдина методологічна база інтегрованої системи управління ризиками. Все більше банки звертаються до іноземних методологій мінімізації банківських ризиків, а саме використання інструментарію банківського контролінгу ризиків, завданням якого є не лише звіт про фактично здійснені витрати або отримані прибутки, а забезпечення топ-менеджменту компанії повною і якісною інформацією для прийняття рішень щодо планування майбутніх доходів і витрат. Банківський контролінг – це незамінний компонент банківського ризик-менеджменту, що допомагає мінімізувати ризики. Основне завдання контролінгу банківських ризиків полягає в системно-інтегрованій інформаційній, аналітичній, інструментальній та методичній підтримці ризик-менеджменту на етапах стратегічного планування, ідентифікації, оцінювання, управлінського впливу, аудиту та коригування банківських ризиків. Система контролінгу являє собою якісну складову частину банківського ризик-менеджменту, яка дає змогу діагностувати ймовірні проблеми у зміні ризикової позиції та корегувати управлінські рішення до того, як ці проблеми переростуть у найгірші варіанти реалізації банківських ризиків.

Таблиця 2

Періодизація процесу розвитку банківського ризик-менеджменту України у 1995–2016 рр.

Період	Характеристика етапу
1991–2001 рр.	– Становлення вітчизняної банківської системи; – поява нормативно-правових актів та єдиних правил у діяльності банків; – початок роботи представництв іноземних банків та банків з іноземним капіталом; – розвиток кредитування фізичних і юридичних осіб.
2002–2007 рр.	– Притік міжнародних інвестицій і прихід в Україну банків та фінансових груп світового рівня (BNP Paribas, Raiffeisen Int, SEB, Credit Agricole S.A., Societe Generale, Intesa Sanpaolo, Commerzbank, UniCredit); – бурхливе зростання обсягів кредитування в іноземній валюті; – наявність слабких кредитних стандартів.
2008–2009 рр.	– Девальвація гривні; – значна частка прострочених кредитних зобов'язань; – зупинка кредитування; – заборона на зняття депозитів; – низька якість активів.
2010–2016 рр.	– Уповільнення розвитку банківської системи під впливом нестабільності гривні; – уповільнення бізнес-активності; – відтік депозитів населення; – зниження доларового еквіваленту кредитів банківської системи.

Джерело: розроблено авторами за даними джерела [1]

Список використаних джерел:

1. Примостка Л., Лисенюк О., Чуб О. Банківські ризики: теорія та практика управління : монографія. Київ : КНЕУ, 2008. 456 с.
2. Козьменко С., Шпиг Ф., Волошко І. Стратегічний менеджмент банку : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2003. 734 с.
3. Єпіфанов А., Васильєва Т., Козьменко С. та ін. Управління ризиками банків : монографія : у 2 т. Т. 1 : Управління ризиками базових банківських операцій. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. 283 с.
4. Фастовець М. Проблемні аспекти ризиковості кредитування малого бізнесу в Україні. *Вісник НБУ*. 2007. № 2. С. 38–45.
5. Кириченко О., Гіленко І., Роголь С., Сиротян С., Немой О. Банківський менеджмент : навчальний посібник. Київ : Знання-Прес, 2002. 438 с.
6. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» : Постанова НБУ від 15 березня 2004 р. № 104. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04> (дата звернення: 13.12.2020).
7. Грюнинг ван Х., Брайович-Братанович С. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском / пер. с англ. ; вступ. сл. К. Тагирбекова. Москва : Весь мир, 2007. 304 с.
8. Управління банківськими ризиками : навчальний посібник / за ред. Л. Примостки. Київ : КНЕУ, 2007. 600 с.

References:

1. Prymostka L., Lysenuk O., Chub O. (2008) *Bankivs'ki ryzyky: teoriia ta praktyka upravlinnia* [The bank risks: theory and management practice]. Kyiv: KNEU.
2. Kozmenko S., Shpig F., Voloshko I. (2003) *Stratehichnyj menedzhment banku* [The Strategian Bank Management]. University Book, Sumy, Ukraine.
3. Epifanov, A., Vassilieva, T., Kozmenko, S. (2012), *Upravlinnia ryzykamy bankiv* [The Bank's Risk Management]. Sumy: UABS NBU.
4. Fastovets M. (2007) "The Problematic aspects of lending to small business in Ukraine". *Visnyk NBU*, vol. 2, pp. 38–45.
5. Kirichenko A., Gilenko I., Rogol S., Sytoryan S., Nemoy A. (2002) *Bankivs'kyj menedzhment* [The Bank Management]. Kyiv: Znannia-Pres.
6. The National Bank of Ukraine (2004) "Resolution of the National Bank of Ukraine "Guidelines for the inspection of banks' risk assessment system". URL: <http://zakon5.rada.gov.ua> (accessed 13 December 2020).
7. Hrynynh V. (2007) *Analyz bankovskyykh ryskov. Systema otsenky korporatyvnoho upravlenyia y upravlenyia fynansovym ryskom* [Analysis of bank risks. The system of corporate governance assessment and management of financial risk]. Moscow: Ves' myr.
8. Prymostka L. (2007) *Upravlinnia bankivskymy ryzykamy* [Banking risk management]. Kyiv: KNEU.